

Јана М. Алексић

И МЕТАФИЗИЧКА ПРОЗИРНОСТ СТВАРИ

Ка поетици Николе Вујчића

Никола Вујчић је необични неимар песничке зиданице. Он се, према властитом *сведочењу*, налази у племенитом, али незахвалном покушају да култивише материјал који се непрестано опире јер, по сили песничке имагинације, тежи самосталности. У предузимљивом а трпељивом рвању са речима, идејама о говору, доживљајима и сећањима, попут старозаветног Јакова, све време, очигледно, вођен детињом радозналошћу и способношћу онеобичавања, израсла је и његова по свему јединствена језичко-уметничка грађевина.

И летимичним погледом на Вујчићев песнички опус можемо запазити деликатну вештину у осмишљавању инвазије на песнички говор и управљању у свим фазама операције. Тај дуги, али истрајни окршај води се на многим стваралачким фронтovima: уобразиљском, (песудо)миметичком, репродуктивном, медитативном. И као што се ни старозаветни наратив не завршава победом ниједног од актера духовно-религијског мегдана, већ Израилјивим именовањем локалитета на којем је добио благослов од Бога, тако ни Вујчићево суочење са речима не резултира подвлашћивањем њихових творбених потенција, већ минуциозним описом њихове хировите ћуди и примањем благодати виталне дијалектике речи и ствари, односно означитеља и означеног, у чије је средиште поставио лирско сопство. Заправо, Вујчић израђује похвалу аутономности означитељског поретка којим антиципира смисао,

значење и вредности, али без охоло тежње да то доврхуни, осим као естетску форму песме. Он жели да, као према Витгенштајновом упуту, језички разуме оно што се наметнуло његовом спољашњем и унутрашњем погледу. Уједно, он својим уметничким делом учествује у умножавању равни реалности, опрезно, мада не без напора, одолевајући искушењима празнине упркос њеној препознатој магнетној привлачности.

Зато с нескривеним усхићењем приступа језичком мајдану да би ископао естетске и онтичке особености говора, са пуном свешћу о непредвидљивим путањама којима се та племенита руда преноси до песме као пункта или радионице за обраду и прераду. Радам самосвести готово у сваком Вујчићевом песничком тексту описан је први херменеутички круг, при чему су његови елементи-означитељи сагледни кроз призму стваралачког предумишљаја или прекогниције, и обрнуто, сума естетске активности се огледа у сваком појединачном сегменту песме, без обзира на то да ли је песма у конкретном тренутку отеловљени текст који сажима белину, теургична пројекција или полисемантичко уточиште речи. А легуре целог процеса су тишина и ћутање.

Међутим, ове категорије имају за Вујчића дистинктивно аксиолошко обележје. Ћутање може представљати отуђење, душевну задршку, ознаку болног одсуства или постепеног нестајања. Ћутање у поступку препознавања може бити и „највећи језик међу свим језицима”, поручује нам у ненасловљеној песми из збирке *Прејознавање*. Песничком речи се указује на проживљено и у дубини свести тињајуће ћутање: „Носиш ли ти у себи реч осуђену / да никада не буде изговорена?” („Скривености”). Тишина је, пак, есхатолошки озвучена. Са тишином или са сећањем које је у њој скривено лирско сопство неретко настоји да се идентификује. Том метафизичко-аудитивном раслојавању придружује се и реверзибилни „расути звук”, па и „усамљени звук”, песнички самосвесном лирском сопству поверен да га дестилише у есенцију ствари и физичких кретања,

али и да га у свом песничком исказу култивише као лутајућег означитеља пренаглашене перцептивне расејаности.

Ослушкујући унутрашњи глас и ходајући укорак са цикличним променама животних појединости, песник је могао да запази њихову међусобну саусловљеност. Из те везе израсла је песма у коју ће бар привремено удомити своје лирско сопство, хиперсензитивно на дубинско одзвањање животних сензација. Обделавајући, међутим, између језичког и песничког поретка, стојећи на опеваним вратима или прозору, гледајући кроз наборе завеса или са прага завичајне куће у даљину слутње, у домете звука или у дубину сећања, он осећа и диференцира сложене дамаре језика у процесу преображаја у песнички говор. Метадискурзивни описи, резови, реченице, „хрпе” изговореног, написаног и прећутаног попримају моћ да менталним сликама пруже динамику реалних чинова, а да благотворну стваралачку тескобу претворе у егзистенцијалну реалију. Лирско сопство, иначе врло флуидне онтологије, сведочи језички као песнички проблем и његову неометану продуктивност, покушавајући упорно да у томе знађе и своје место.

Говор је за Вујчића прворазредни животни догађај, док речи задржавају прироритетан онтички статус, то јест, властито биће. Речи су у паралеленом и наизменичном односу са песмом. Лирско сопство је најчешће у улози археолога творачке и спознајне димензије мерних језичких јединица, неретко и њихов апологета и коментатор. Каткад преузме маску доброћудног, каткад и збуњеног доушника о значењима које те јединице репрезентују унутар или ван песничког текста. За песника ни њихова материјалност није занемарљива како на формалном, тако и на тематско-мотивском плану. Поред тог аванградног он баштини и реистичко занимање за то шта ови ентитети сами по себи представљају, који су домети њиховог деловања и како се понашају у различитим контекстима у који их може поставити и онда када, кантовски речено, прећу у „ствари за нас” као песнички ентитет. Заправо, Вујчић

својим вишедеценијским размештањем и премештањем речи и као морфолошко-лексикографског појма и као грађе за песму и као философског ентитета и као егзистенцијалне дате у различитим асоцијативним и медитативним контекстима оцртава властити поетички лук. Међутим, његово истраживање растрепено је потребе да феномене до краја докучи, односно да дође до ултимативног решења за лепе песничке изазове. Он само скреће пажњу на ментално-чулне представе и медитативне диспозиције које у поимању света кроз песнички дискурс могу направити безброј комбинација и низова. Тако се као постојано поетичко обележје од прве до последње Вујчићеве збирке читава зауздана асоцијативност, захваљујући којој се из једног помаља други исказ, а из једне произлази наредна слика.

Будући да је реч за њега биће *per se*, Вујчић, вођен семантичким разлозима, неретко, и уз помоћ библијских сижеа, активира њен логосни садржатељ, а спорадично, пак, архетипске константе. Тематизација говорења и мишљења у певању је у раним његовим радовима фрагментарно конципирана са афористичким ефектом, док се од збирке *Прејознавање* мисао о језичким категоријама као песничким оруђима шири на целу песничку слику и прераста у Вујчићеву песничку философију. Речима се у овом песништву радије придаје диференцијални неголи референцијални интегритет. Тако се унутар овог песничког опуса мапирају места разлике – служећи се Вујчићевом метафориком – она рђа на рези врата или ожиљци успомена на властитом телу. Места разлике су овде метафизички размаци без којих не би могле да се смењују лирске целине, па ни песников протежни, мада фрагментарни и нестабилни доживљај просторно-временских координата, језика или ствари који за том целином жуди. Да би та упоришта обезбедио, Вујчић је своју зиданицу богато опремио општим философско-реторичким и песничким одредницама, попут воде, снега, белине, светлости, траве, јабуке, руже, итд, а тематско-мотивски репозиторијум

употпунио елементарним чињеницама наше физичке и метафизичке стварности, удахнувши им есенцијалну пуноснажност. Места разлике тако су и резови и ранице, али и отворени преломи дијелактичког одмеравања речи и света у оптици Вујчићевих спознајама изложених лирских јунака.

Различите модусе третмана тих места (модус описа, песничке расправе и егзистенцијализације опажања или доживљаја) можемо пропратити кратким тумачењем релативно спорадичног, али илустративног мотива руже.

У ненасловљеној песми у збирци *Чисти или шисти* из 1994. коју бисмо могли подвести као прву фазу Вујчићевог материјалистички подупртог поимања језичких енергија, тематизовано је настојање лирског сопства да опише ружу. Вујчићев чувени (изневерени) опис ствари (попут описа снега или града), без пресудне намере да га доследно и спроведе, овде је усредсређен на конкретност означитеља и на напор његовог реализовања као метафоре. Отуда је песников задатак да уместо визуелно-аудитивних произведе и продужи својство мириса руже.

Једном сам гледао ружу у врту.
покушавао сам одржати њен јутарњи мирис
описујући је.

Овим исказом фингирано је традиционално поимање уметничког стваралаштва као човеку иманентне допуне или наставка Божјег стварања, које ће одређена природна својства или затечене ситуације интезивирати или радикализовати. Хотећи да опише ружу, лирско сопство, међутим, прибегава другостепеном опису, дискурзивном образложењу властитог поступка описивања, чиме уводи аутопоетички дискурс:

описао сам латице и добио огромну ружу.
описивао сам је све док мирис није избио из крша
речи.

Аутопоетичка хипостаза се јасно види у самопроизвођењу мириса из „крша речи”, дакле, у покушају персонификације чулно опажљивог својства. Услеђује за прву Вујчићеву фазу препознатљиво поетичко одступање од на почетку назначеног посла са ефектом онтолошке недоумице која заправо представља дистинкцију и оцртава место разлике:

али, шта је та ружа? Ах, каква је то ружа!
свака реч ју је чинила старијом.

Примерни модус расправе о суштинама затичемо у насловљеној песми из збирке *Прејознавање* (2002), која већ припада другој фази Вујчићевог разматрања проблема реалија и номиналија. У обезбеђивању чвршће дијалекатско-естетичке потпоре Вујчић песнички позив, с једне стране, разуме као поправљање, наизглед узалудно, али сврховито, са друге, као учење елементарних ствари попут говора, а са треће, као препознавање веза и праваца кретања у окружењу. У централном делу песме уводи се готово постмодерно оријентисана дискрепанца означитеља и означеног као метафорички потентно место разлике речи „ружа” и цвета „руже” због којег песник-мајстор за поправке приступа том проблему:

[...] бесконачни су разлози оправдања
за сваку реч, рецимо за реч ружа – да је јача
од саме *руже*
која брзо свене у свом мирису и боји
и смалакса у телу.
само поправљам, то што могу
као што грана поправља свој врх растом.

У трећој фази коју омеђују књиге *Сведочење* (2014) и *Скривености* (2017) ту дистинкцију песник окончава давањем онтолошког преимућства речи над именованим стварима. Тиме се на изванредан начин изборио са чистоту

песничког знака, која може носити и искушење гносеолошке ограничености. У песми „Додир” то је дословно представљено:

Миришу руже. Миришу речи руже, а да једна
за другу не знају, већ се у мирису стапају.

Међутим, такву аутопројекцију Вујчић сада шири и на искуство стварности, с ону страну означитељско-рето-ричке дијалектике, па хипостазирану метафору речи ружа раствара у алегоричној слици набијеној и емотивним расположењем и моралним непокојством:

Као прсти у шаци, у чврсту песницу, стиснути.
Тек грижа савести раствориће их у топли длан
Којим ћу ти помиловати лице. Црвено,
јер је у њега побегао и мој стид.
(„Додир”)

Служећи се таквим поступком у својим последњим књигама, Вујчић је оживљене метафоре речи и тим речима бар тренутно означене ствари и појаве поставио у еквивалентан однос и тако успостављеном поретку приписао егзистенцијалну пуноснажност. Место разлике преобразило се у тачку сусрета или стапања. Постварене речи су превазишле иницијално огољенији поступак онеобичавања и преместиле се у духовно-егзистенцијални хоризонт хиперсензитивног, а каткад и рањивог лирског сопства, као утеху обезбеђујући му изоштреније лирско сочиво за метафизичку прозирност света. А та благодат – ваљало би нагласити – пружена је и читаоцима поезије Николе Вујчића, добродошлим гостима у његовој уметничкој зиданици.